

Teresa Serafin*

Edukacja osób niepełnosprawnych

Education of people with disabilities: Teaching children and youth with disabilities is an integral part of the education system in Poland. In publication is provided selected issues from the many legal instruments pertaining to the principles of the organization of special education pupils with a disability in the aspects of: 1) the strategy deciding on equalization of educational opportunities of disabled people, 2) ensuring conditions for learning by preschool and school chosen by the parents, 3) implementation of special education on the basis of quantitative analysis SIO Ministry of National Education. This is in close connection with the creation of legal arrangements giving the chance to earn an adequate education and equal participation in the life of people with disabilities. Based on the analysis of desk research/quantitative data obtained from of Educational Information System (SIO), showing that in the school year 2013–2014 in all kinds of kindergartens and schools has educated a total of 135 506 pupils with various disabilities. Public primary schools were the most frequently chosen for childrens: with low vision (~43.4%), hearing impaired (~41.4%) with autism/Asperger's Syndrome (~39.4%), with movement problems (~39%), the blind (~19.8%), with multiple disabilities (~16%), deaf (~12.5%). While the a total of students (135 506) with a disability education in mainstream secondary schools continued 7 222 (approximately 5,3%) of students. In special secondary schools continued training 13 027 (approximately 10%) of the students. Students with the ruling about the need for special education due to different of disability have the right to education at all levels of education in the school chosen by the parents, but not all graduates in gymnasiums are enrolled high schools.

Słowa kluczowe: *kształcenie specjalne, system oświaty, uczniowie z niepełnosprawnością, równe prawa do edukacji*

Keywords: *special education, the education system, learners with disabilities, equal rights to education*

---

* Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, wykładowca i pracownik naukowo-dydaktyczny w Wyższej Szkole Uni Terra, adiunkt Społecznej Akademii Nauk w Warszawie; e-mail: serafinteresa@wp.pl.

Wstęp

Przekazanie do prowadzenia przez jednostki samorządu terytorialnego szkół i placówek oświatowych zobowiązuje organ prowadzący do zapewnienia warunków działania szkoły/placówki, zapewnienia utrzymania i prawidłowej organizacji, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki, wyposażenie w pomoce dydaktyczne, sprzęt oraz zatrudnienie kadry niezbędnej do pełnej realizacji programów nauczania, programów wychowawczych, przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych¹. Budżet państwa przekazuje środki finansowe, m.in. na finansowanie wydatków bieżących² szkół i placówek prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego i dotowanie szkół i placówek niepublicznych oraz dofinansowanie racjonalizacji sieci szkolnej zgodnie z nowym algorytmem podziału części oświatowej subwencji ogólnej, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej³. Na mocy art. 1 u.s.o. system oświaty zapewnia każdemu obywatelowi Polski prawo do kształcenia się, w tym możliwość nauki we wszystkich typach szkół na podstawie zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania, a dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością dodatkowo zajęcia rewalidacyjne. Tak sformułowana norma prawna oznacza, że każde dziecko z niepełnosprawnością miało/ma takie samo prawo do edukacji jak dziecko sprawne we wszystkich rodzajach i typach szkół, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami (art. 1 pkt 5 u.s.o.). Oznacza to, że nauczanie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością jest integralną częścią systemu oświaty. Powyższą tezę udowadniają także rozporządzenia w sprawach: podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego⁴, ramowych pla-

¹ Art. 5 ust. 7 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572, ze zm.; dalej u.s.o.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 16 grudnia 1999 r. w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. nr 111, poz. 1284, ze zm.

³ Załącznik do rozporządzenia wskazanego w odnośniku 8, określający algorytm podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego. Rozporządzenie jest wydawane corocznie.

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. poz. 977), które zostało zmienione w 2014 r., (Dz.U. poz. 803).

nów nauczania⁵, wymaganych kwalifikacji nauczycieli realizujących proces nauczania⁶, zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego⁷, powszechności przyjmowania uczniów do przedszkola, szkoły⁸, sposobu prowadzenia dokumentacji przebiegu nauczania⁹, zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów¹⁰ i inne, które obowiązują we wszystkich rodzajach i typach przedszkoli, szkół i placówek publicznych i niepublicznych działających na prawach publicznych. Stąd, aby realizowanie kształcenia specjalnego odbywało się zgodnie z określonymi przepisami prawa, organy prowadzące przedszkola i szkoły oraz kadra pedagogiczna powinni być obowiązani zarówno do stosowania przepisów określających funkcjonowanie głównego nurtu systemu oświaty, jak i przepisów szczegółowo regulujących warunki kształcenia uczniów z niepełnosprawnością¹¹ w: a) przedszkolach z oddziałami integracyjnymi, przedszkolach specjalnych oraz innych formach wychowania przedszkolne-

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania (Dz.U. poz. 204, ze zm.) – oprócz obowiązującego wymiaru godzin zajęć dla poszczególnych etapów edukacyjnych określa wymiar godzin zajęć rewalidacyjnych dla uczniów z niepełnosprawnością.

⁶ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz.U. z 2013 r. poz. 1207.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz.U. nr 168, poz. 1324, ze zm.

⁸ Rozdział 2a u.s.o. regulujący przyjmowanie do publicznych przedszkoli, publicznych innych form wychowania przedszkolnego, publicznych szkół i publicznych placówek wprowadzony ustawą z 6 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2014 r. poz.7.

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 29 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji, Dz.U. poz. 1170.

¹⁰ Rozdział 3a ustawy z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 357) regulujący „Ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych”.

¹¹ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawach: a) warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz.U. z 2014 r. poz. 392), b) warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz.U. z 2014 r. poz. 414).

go; b) szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych: integracyjnych, z oddziałami integracyjnymi i specjalnych. Określają one m.in., że dla potrzeb edukacji do grupy dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością zalicza się uczniów, którzy uzyskali orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu: niesłyszenia, słabego słyszenia, niewidzenia, słabego widzenia, z niepełnosprawności ruchowej, afazji, upośledzenia umysłowego, autyzmu, zespołu Aspergera oraz niepełnosprawności sprzężonych. W niniejszym artykule terminem „osoba z niepełnosprawnością” określane są dzieci, młodzież i osoby dorosłe z różnymi ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności wymienionej w powyższym katalogu w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego wydanym przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną¹².

Kształcenie ogólne tych grup uczniów na każdym etapie edukacyjnym powinno otwierać im możliwość kształcenia się przez całe życie, jednak naukę w szkołach ponadgimnazjalnych kończących się maturą mogą kontynuować tylko uczniowie z niepełnosprawnością sensoryczną w normie intelektualnej. Natomiast osoby przewlekle chore, nawet mające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności wydane przez powiatowy zespół¹³, działający na podstawie ustawy o rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, są traktowane na równi z uczniami sprawnymi, czyli wybierać szkoły ponadgimnazjalne, kształcenie w szkołach wyższych lub np. kontynuować naukę w ramach kształcenia ustawicznego prowadzonego w systemie oświaty. Uczniowie zaliczani do grupy dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością („z” – gdyż dana osoba jest podmiotem, u którego zdiagnozowano niepełnosprawność) mogą uczestniczyć w procesie kształcenia w szkołach masowych, integracyjnych lub w prowadzonych w systemie oświaty: specjalnych przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych oraz placówkach: specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, w których składzie funkcjonują szkoły specjalne¹⁴, i ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz.U. poz. 199.

¹³ Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 2011 r. nr 127, poz. 721, ze zm.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach, Dz.U. nr 109, poz. 631.

W niniejszym artykule przedstawiono ramy prawne związane z zapewnieniem prawa do edukacji uczniom z niepełnosprawnością w kontekście: wyrównywania szans edukacyjnych uczniów z niepełnosprawnością; możliwości zapewniania warunków do nauki przez przedszkola i szkoły wybrane przez rodziców; realizacji kształcenia specjalnego na podstawie analizy ilościowej systemu informacji oświatowej (SIO) Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z niepełnosprawnością

Z treści różnych dokumentów międzynarodowych, np.: Konwencji o prawach dziecka¹⁵, Standardowych zasad wyrównywania szans osób niepełnosprawnych¹⁶, deklaracji z Salamanki¹⁷, zaleceń Rady Europy¹⁸, wynikały postulaty dotyczące, z jednej strony, zmiany podejścia do praw obywatelskich, politycznych, kulturalnych i gospodarczych osób defaworyzowanych lub dyskryminowanych społecznie¹⁹ oraz ich integracji ze środowiskiem, z drugiej strony – respektowania wniosków samych osób z niepełnosprawnością i ich rodzin (dotyczących np. udzielania wczesnej pomocy dzieciom²⁰, wyboru szkoły do nauki czy znalezienia zatrudnienia). Na bazie tych postulatów w większości krajów europejskich powstała kon-

¹⁵ Konwencja z 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka ONZ. Oświadczenie rządowe z 30 września 1991 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o prawach dziecka, Dz.U. z 1991 r. nr 120, poz. 526.

¹⁶ Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych przyjęte podczas 48. sesji ONZ, rezolucja 48/96.

¹⁷ Deklaracja z Salamanki oraz wytyczne dla działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych, przyjęta w 1994 r. przez Światową Konferencję UNESCO „Dostęp i jakość”.

¹⁸ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dz.Urz. UE C 326/01 z 2012 r.; Zalecenie nr Rec (2006)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich „Plan działań Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006–2015”.

¹⁹ W artykule chodzi przede wszystkim o tworzenie warunków do zapewnienia prawa do edukacji dzieci i młodzieży „z” niepełnosprawnością jako podmiotów w procesie nauczania i kontynuowania przez nich nauki na kolejnych etapach, w tym w szkołach wyższych.

²⁰ W Polsce pierwszy ośrodek wczesnej interwencji został założony przez Komitet Pomocy Dzieciom Specjalnej Troski w 1978 r. w Warszawie; zob. T. Serafin, *Wybrane aspekty dotyczące możliwości prowadzenia działań wspierających rozwój małych dzieci zagrożonych niepełnosprawnością lub niepełnosprawnych oraz ich rodzinom*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.

cepcja wyrównywania szans, w której zadaniem priorytetowym stało się przełamywanie stereotypowych blokad społecznych oraz dostosowywanie procesu nauczania do indywidualnych potrzeb dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. W związku z tym organizowano konferencje i seminaria dla dyrekcji i nauczycieli oraz organów prowadzących szkoły ogólnodostępne, których celem było:

- popularyzowanie wiedzy o oświatowych rozwiązaniach prawnych umożliwiających pełne uczestnictwo osób z niepełnosprawnością w procesie nauczania²¹,
- udzielanie pomocy szkołom ogólnodostępnym w przygotowaniu najlepszej oferty edukacyjnej i organizacyjnej oraz podniesieniu jakości kształcenia uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego,
- zmniejszenie dysproporcji w zaspokajaniu potrzeb rozwojowych, edukacyjnych i społecznych dzieci/uczniów z niepełnosprawnością,
- przekonywanie władz samorządowych do opracowywania strategii i planów na rzecz integracji społecznej osób z niepełnosprawnością we współpracy z rodzicami, organizacjami pozarządowymi oraz profesjonalistami z zakresu różnych dziedzin nauki,
- wprowadzenie do procesu kształcenia uczniów z niepełnosprawnością zróżnicowanych programów uwzględniających ich specjalne potrzeby edukacyjne, których celem było uzyskanie przez tę grupę uczniów możliwie najwyższej autonomii oraz samodzielności,
- przekonywanie nauczycieli, specjalistów, rodziców i organów prowadzących szkoły do przyjmowania w poczet uczniów szkół ogólnodostępnych także dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością²².

Integracja środowisk profesjonalistów z zakresu polityki społecznej, stowarzyszeń działających na rzecz i w interesie osób z niepełnosprawnościami oraz rodziców sprzyjały wprowadzaniu nowych, interdyscyplinarnych i międzyresortowych rozwiązań prawnych. Przykładami takich rozwiązań było: a) wprowadzenie do systemu oświaty możliwości wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka od momentu wykrycia zaburzeń do rozpoczęcia nauki w szkole²³; b) współpraca z lekarzami prowadzącymi leczenie dzie-

²¹ T. Serafin, *Kształcenie specjalne i integracyjne*, seria „Biblioteczka Reformy”, z. 35, MEN, Warszawa 2001.

²² *Szkoła dla wszystkich. Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej*, J. Bogucka, D. Al-Khamisy (red.), Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2009.

²³ W 2001 r. wprowadzono w art. 71b ust 2a. możliwość tworzenia w przedszkolach i szkołach podstawowych, w tym specjalnych, a także w publicznych i niepublicznych

ci/młodzieży w sprawie wydawania zaświadczeń o stanie zdrowia ucznia (uniemożliwiającego mu lub znacznie utrudniającego udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych w szkole²⁴); c) włączanie lekarzy w skład zespołów orzekających działających w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych²⁵; d) zapewnienie przez gminy bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum; e) możliwość wydłużenia dla uczniów z niepełnosprawnością²⁶ o rok każdego etapu edukacyjnego; f) obowiązek realizowania procesu nauczania tych uczniów na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego²⁷; g) dostosowanie warunków do nauki, podręczników, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów. Formy i metody pracy dydaktycznej, wyposażenie i oprzyrządowanie miej-

---

poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych zespołów wczesnego wspomagania rozwoju dziecka w celu pobudzania psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka, od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole, prowadzonego bezpośrednio z dzieckiem i jego rodziną. W latach 2005–2007 na terenie Polski realizowano pilotażowy rządowy program, w ramach którego prowadzone były działania interdyscyplinarne wspierające rozwój małych dzieci zagrożonych niepełnosprawnością lub niepełnosprawnych oraz ich rodzinom. W przedszkolach, szkołach i placówkach tworzone były zespoły wczesnego wspomagania rozwoju małego dziecka (od urodzenia do rozpoczęcia nauki w szkole) z rozpoznanymi dysharmoniami zaburzającymi możliwość prawidłowego funkcjonowania.

²⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Dz.U. nr 173, poz. 1072.

²⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. poz. 532.

²⁶ Paragraf 5 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych dopuszcza możliwość wydłużenia okresu nauki dla uczniów z niepełnosprawnościami na każdym etapie edukacyjnym o jeden rok. Jednak biorąc pod uwagę przepisy tego rozporządzenia oraz przepisy rozporządzeń regulujących szczegółowo organizację kształcenia specjalnego, z których wynika, że może ono być prowadzone w szkole podstawowej do ukończenia przez uczniów 18. roku życia, w gimnazjum do 21. roku życia i w szkole ponadgimnazjalnej do 24. roku życia, trzeba zauważyć niespójność obowiązujących regulacji. Należy przypuszczać, że ma to związek z poprzednimi przepisami rozporządzenia z 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania, które w § 3 ust. 7 regulowało, że można przedłużyć okres nauki na każdym etapie edukacyjnym co najmniej o jeden rok, zwiększając proporcjonalnie liczbę godzin zajęć edukacyjnych.

²⁷ *Ibidem*, odnośnik nr 13, s. 2 (§ 5).

sca do nauki oraz warunki niezbędne do funkcjonowania dziecka w roli ucznia, wskazuje zespół orzekający poradni psychologiczno-pedagogicznej w dokumencie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego²⁸. Zapewnienie realizacji tych zaleceń oraz bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki należy do obowiązków dyrektora przedszkola/szkoły i organu prowadzącego²⁹ daną formę kształcenia:

- segregacyjną (czyli specjalne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne oraz szkoły wchodzące w skład specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych),
- integracyjną (czyli oddziały w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, w skład których wchodzi 15 uczniów sprawnych i od 3 do 5 uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności wymienionej w rozporządzeniu³⁰),
- włączającą (czyli oddział przedszkola i szkoły ogólnodostępnej liczący np. 24, 25 i więcej uczniów sprawnych oraz jeden lub dwóch uczniów z niepełnosprawnością).

Nauczyciele i specjaliści w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych mają obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską oraz poszanowaniem ich godności osobistej. W procesie wspierania tak nauczyciele, jak i specjaliści z odpowiednimi kwalifikacjami z zakresu pedagogiki specjalnej i psychologii na podstawie diagnozy wynikającej z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego i własnej obserwacji postępów ucznia w nauce – dostosowują program nauczania, metody dydaktyczne oraz zajęcia rewalidacyjne.

Prawo dzieci i młodzieży do kształcenia i wyrównywania szans edukacyjnych przedstawiono graficznie na schemacie 1.

W ostatnim dziesięcioleciu niektóre z przepisów zostały zmodyfikowane przez, np. a) pominięcie w ramowych planach nauczania dla szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych, w wykazie obowiązkowych

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Z art. 5 ust. 7 u.s.o. wynika, że zadaniem organu prowadzącego jest: zapewnienie warunków działania przedszkola, szkoły, placówki, w tym wykonywanie remontów obiektów szkolnych oraz zadań inwestycyjnych w tym zakresie oraz wyposażenie w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do pełnej realizacji programów nauczania, programów wychowawczych, przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutowych publicznych przedszkola oraz publicznych szkół, Dz.U. nr 61, poz. 624, ze zm.

Schemat 1. Prawo dziecka/osoby z niepełnosprawnością do kształcenia i wyrównywania jego szans edukacyjnych

Dzieci i młodzież z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności mają prawo do:
wczesnego wspomagania rozwoju od momentu wykrycia dysfunkcji do rozpoczęcia nauki w szkole
udziału w wychowaniu przedszkolnym
przygotowania przedszkolnego i kształcenia w szkole wybranej przez rodziców
udziału w zajęciach rewalidacyjnych wspierających rozwój i nauczanie na każdym etapie
udziału w życiu społecznym i kulturalnym oraz kontynuowania nauki na poziomie wyższym

Źródło: na podstawie obowiązujących norm prawnych.

zajęć edukacyjnych dla uczniów z autyzmem i sprzężonymi niepełnosprawnościami „alternatywnych metod komunikacji”³¹, co powoduje nieorganizowanie dla uczniów z autyzmem spełniających obowiązek szkolny w szkołach ogólnodostępnych zajęć komunikowania się; b) włączenie uczniów z niepełnosprawnością do grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którym udzielana jest pomoc psychologiczno-pedagogiczna³². Może to być przyczyną zaliczania zajęć dydaktyczno-wychowawczych do zajęć rewalidacyjnych. Szczególnie, że w informacji statystycznej SIO nie są gromadzone dane dotyczące rodzaju zajęć rewalidacyjnych realizowanych z dziećmi z niepełnosprawnością. Powyższa teza wynika także z pominięcia w rozporządzeniu w sprawie ramowych planów nauczania przykładowego katalogu zajęć rewalidacyjnych³³. Nie wprowadzono obowiązku organizowania zajęć stymulujących rozwój małych dzieci mimo wielu postulatów wynikających tak z dokumentów prawa międzynarodowego, jak i efektów pilotażu programu WWKSC³⁴. Z teorii myśli psychologicznej i pedagogicznej wynika również, że wczesne rozpoznawanie i wspomaganie rozwoju

³¹ Wymieniane były w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych (Ramowy plan nauczania dla szkoły podstawowej specjalnej – zał. nr 2) w liczbie 9 godz. w nauczaniu w klasach I–III oraz 7 godz. w klasach IV–VI i gimnazjum specjalnego – 6 godz. (Ramowy plan nauczania – zał. nr 5).

³² *Ibidem*, § 3 ust. 1, pkt 1 odnośnik 27, s. 5.

³³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz.U. nr 15, poz. 142, ze zm.). W § 3 ust. 2 zapisano, że w szkolnym planie nauczania należy dodatkowo uwzględnić dla uczniów niepełnosprawnych (...) zajęcia rewalidacyjne: 1) korygujące wady mowy; 2) orientacji przestrzennej i poruszania się; 3) nauki języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji; 4) inne, wynikające z programów rewalidacji.

³⁴ *Ibidem*, odnośnik 22, s. 4.

dzieci od najmłodszych lat ma fundamentalne znaczenie dla wyrównywania ich szans rozwojowych i edukacyjnych oraz w poważnym stopniu wpływa na podejmowanie kontynuacji kształcenia na poziomie wyższym.

Zapewnianie warunków do nauki dzieci z niepełnosprawnością przez przedszkola i szkoły wybrane przez rodziców

Dla edukacji przedszkolnej i szkolnej z jednej strony ważna jest organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego, a z drugiej poziom rozwoju psychofizycznego, uzdolnienia i predyspozycje dziecka/ucznia, w tym m.in. inteligencja i poczucie własnej skuteczności. Proces kształcenia w szkołach powinien być zatem indywidualnie dostosowywany do poziomu rozwoju dziecka i jego funkcjonowania psychicznego, fizycznego, społecznego, możliwości edukacyjnych i tempa przyswajania/generalizowania wiedzy przez ucznia z niepełnosprawnością. Ważne jest również wspieranie uczniów na wszystkich etapach edukacyjnych, funkcjonowania osobistego i zawodowego. W tym celu niezbędna jest permanentna obserwacja przez rodziców, nauczycieli i specjalistów, umiejętności poznawczych uczniów, ich kompetencji społecznych podczas interakcji (nie)podejmowanych w konkretnych sytuacjach oraz potrzeb edukacyjnych. Analiza zaobserwowanych symptomów stanowi podstawę: a) wydania orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego; b) dostosowania warunków nauki i planowania działań edukacyjnych; c) dostosowania procesu dydaktyczno-wychowawczo-rewalidacyjnego do możliwości ucznia (intelektualnych, duchowych, moralnych, emocjonalnych, społecznych, zdrowotnych, estetycznych i innych); d) wyboru ścieżki edukacji na kolejnych etapach. Po uzyskaniu dla ucznia orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego ostateczną decyzję o wyborze przedszkola/szkoły (ogólnodostępnej, integracyjnej, specjalnej) podejmują rodzice/opiekunowie dziecka.

Uczniowie z niepełnosprawnością realizują program nauczania opracowany przez nauczycieli według podstawy programowej kształcenia ogólnego, określonej dla danego etapu edukacyjnego lub/i danej grupy uczniów, oraz indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny. Dobór treści kształcenia powinien służyć najlepszemu rozwojowi danego ucznia, uwzględniać jego tempo przyswajania wiedzy i styl uczenia się. Aby temu sprostać, nauczyciele powinni znać normy rozwojowe uczniów i zauważać indywidualne różnice wynikające z aktualnego poziomu funkcjonowania dziecka z niepełnosprawnością w danym wieku oraz zapewniać wsparcie adekwatne do jego możliwości i potrzeb. Dlatego też zamiast roli wykła-

dowcy transmitującego uporządkowaną wiedzę nauczyciele powinni przyjmować rolę facylitatora stwarzającego uczniom dobre warunki do nauki, wspierającego oraz motywującego do aktywnego udziału w procesie kształcenia. Wówczas uczeń może być nie tylko obecny na zajęciach, ale brać w nich aktywny udział³⁵.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny opracowuje zespół nauczycieli i specjalistów prowadzących obowiązkowe i dodatkowe zajęcia edukacyjne z uczniem na okres, na jaki zostało wydane orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego³⁶, określając w nim:

- zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych (na podstawie programu nauczania) przez zastosowanie odpowiednich form i metod dydaktyczno-wychowawczych,
- zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów prowadzących działania o charakterze rewalidacyjnym oraz wymiar godzin, w którym będą one realizowane,
- działania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego i sposób realizacji tych działań z uczniami gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej.

Ważne jest wspólne uzgodnienie i wskazanie w programie działań wspierających rodziców ucznia oraz, jeżeli zachodzi taka potrzeba, zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi lub innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. W celu współpracy istotne jest także zaplanowanie zakresu zadań pomocowych realizowanych przez nauczycieli i specjalistów prowadzonych dla dzieci na terenie szkoły oraz kontynuowania ich w domu przez rodziców. Wynika stąd wnioski, że w posiedzeniu zespołu nauczycieli opracowujących program mogą/powinni być obecni rodzice, a na ich wniosek kopia programu może być im przekazana.

Z zestawienia standardów jakościowych i ilościowych określonych w normach prawnych wynika m.in., że każdy uczeń z niepełnosprawnością może być uczniem szkoły ogólnodostępnej oraz, że ta szkoła jest obowiązana do tworzenia warunków do uzyskania przez nich sukcesu szkolnego przez:

- realizowanie właściwej podstawy programowej określonej dla danego etapu edukacyjnego oraz ramowy plan nauczania określony dla uczniów z niepełnosprawnością,

---

³⁵ K. Chałas, *Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2001.

³⁶ Jednak nie dłuższy niż etap edukacyjny, *ibidem*, odnośnik 43, s. 11.

- zapewnienie procesu nauczania dostosowanego do indywidualnych możliwości i potrzeb edukacyjnych uczniów z niepełnosprawnością, w tym dwóch godzin tygodniowo zajęć rewalidacyjnych,
- opracowanie i realizowanie przez zespół nauczycieli i specjalistów indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, w tym dostosowanie organizacji, form i metod kształcenia oraz wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości i potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

W praktyce organizacja kształcenia specjalnego w szkole ogólnodostępnej napotyka jednak trudności z uwagi na to, że: oddział klasowy szkoły ogólnodostępnej jest liczny (od 24 do 30 uczniów w klasie), nauczyciele legitymują się kwalifikacjami do nauczania przedmiotów (obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych) i na ogół nie mają wiedzy na temat zasad kształcenia uczniów z niepełnosprawnością. Uczniowie ci mogą mieć trudności ze sprostaniem wymaganiom szczegółowym określonym w programach przedmiotów obowiązkowych. Podczas diagnozowania indywidualnych potrzeb uczniów z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej nauczyciele³⁷, z uwagi na brak znajomości zasad dostosowywania zajęć rewalidacyjnych do możliwości psychofizycznych i rozwojowych tych uczniów, mogą np. proponować zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze³⁸ jako wsparcie rewalidacyjne zamiast korekcyjno-kompensacyjnych i/lub innych rewalidacyjnych.

Realizacja kształcenia specjalnego – analiza danych ilościowych SIO

Opisane w poprzednich rozdziałach ramy prawne stanowią podstawę do zapewnienia dostępności (m.in.) dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami do edukacji rozwijającej ich sprawność intelektualną, kształtującej uzdolnienia, zainteresowania oraz kompetencje społeczne. Na podstawie danych ilościowych *desk research* pozyskanych z systemu informacji oświatowej³⁹ autorka niniejszego artykułu dokonała ogólnej analizy realizacji

³⁷ W szkole ogólnodostępnej nauczyciele legitymują się kwalifikacjami do prowadzenia obowiązkowych zajęć edukacyjnych bez przygotowania z zakresu pedagogiki specjalnej.

³⁸ Przeznaczone dla uczniów mających trudności z opanowaniem treści podstawy programowej kształcenia ogólnego w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

³⁹ www.cie.men.gov.pl [dostęp: 17 listopada 2014 r.]; dane są gromadzone zgodnie z przepisami ustawy z 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej, Dz.U z 2015 r. poz. 45.

obowiązujących w systemie oświaty norm prawnych. W tym celu z dostępnych danych statystycznych wybrano dane ilościowe odnoszące się do dzieci i młodzieży spełniających w roku szkolnym 2013/2014 obowiązek szkolny i obowiązek nauki w szkołach ogólnodostępnych, w tym w oddziałach integracyjnych oraz w szkołach specjalnych. Analiza dokonana została pod kątem następujących problemów – pytań badawczych podanych poniżej.

- Czy uczniowie z niepełnosprawnością uczestniczyli w procesie edukacji najczęściej w: przedszkolach ogólnodostępnych – przedszkolach specjalnych, szkołach ogólnodostępnych – szkołach specjalnych?
- Z jakim rodzajem niepełnosprawności uczniowie najczęściej uczestniczą w kształceniu prowadzonym w szkołach ogólnodostępnych?
- Czy na podstawie danych ilościowych można stwierdzić moment, w którym uczniowie z niepełnosprawnością podejmują kształcenie w szkołach specjalnych?
- Czy z analizy danych ilościowych można wyciągnąć wnioski jakościowe? Jeżeli tak, czego mogą dotyczyć?

Problem 1. Nauczanie uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych i specjalnych

Liczbę oraz rodzaj niepełnosprawności dzieci/uczniów uczęszczających do przedszkoli i szkół, pozyskaną z SIO przedstawiono w tabeli 1.

Z analizy danych ilościowych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że w roku szkolnym 2013/2014 we wszystkich rodzajach przedszkoli i szkół kształciło się ogółem 135 506 uczniów z różnymi niepełnosprawnościami, a w tej liczbie:

- około 48,4% (65 539) uczniów uczyło się w placówkach ogólnodostępnych,
- około 51,6% (69 967) uczniów pobierało naukę w placówkach specjalnych.

Łatwo policzyć, że około 3% uczniów z niepełnosprawnościami mniej pobierało naukę w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych niż w specjalnych.

Natomiast porównując dane dotyczące 17 278 dzieci uczestniczących we wszystkich formach edukacji przedszkolnej (około 1% ogólnej liczby 135 506 liczby uczestników kształcenia specjalnego), można stwierdzić, że około 95% (13 576) dzieci z niepełnosprawnością uczestniczyło w publicznej edukacji przedszkolnej, a tylko około 4,7% (3702) w przedszkolach

Tabela 1. Rodzaj i typ przedszkola i szkoły, w której uczniowie z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego realizowali obowiązki szkolny i obowiązki nauki w roku szkolnym 2013/2014*

Rodzaj przedszkola/szkoły	Typ kształcenia	Rodzaj niepełnosprawności										razem
		sprężenia	niewidomi	słabo widzący	nieusłyszący	słabo słyszący	upośledzenie umysłowe lekkie	upośledzenie umysłowe umiarkowane znaczne	niepełnosprawność ruchowa	autyzm/zespół Aspergera		
Przedszkole	ogólnodostępne	1 522	33	514	197	808	1 402	1 164	3 143	3 944	12 727	
	specjalne	1 306	12	174	85	34	0	806	368	917	3 702	
Szkoła podstawowa	ogólnodostępna	3 794	43	2739	310	3444	1 059	2 447	5 205	5 245	24 286	
	specjalna	6 584	79	219	390	215	7 036	7 045	138	452	22 158	
Gimnazjum	ogólnodostępne	2 013	20	1 574	133	1 964	9 401	1 634	2 068	1 390	20 197	
	specjalne	3 642	47	193	366	217	8 606	6 455	163	76	19 765	
Zasadnicza szkoła zawodowa	ogólnodostępna	94	0	87	16	188	1 961	35	78	31	2 490	
	specjalna	1 097	21	101	197	78	9 682	255	123	42	11 596	
Liceum ogólnokształcące	ogólnodostępne	311	16	415	77	564	174	0	1 147	500	3 204	
	specjalne	94	40	151	154	86	11	0	181	39	756	
Technikum/liceum profilowane	ogólnodostępne	115	0	9	48	479	281	0	431	156	1 519	
	specjalne	96	0	0	302	128	0	0	59	7	592	
Liceum ogólnokształcące uzupełniające	specjalne	0	0	0	0	0	6	0	0	0	6	
Technikum uzupełniające	ogólnodostępne	0	0	0	0	2	5	0	1	1	9	
	specjalne	7	0	0	52	16	2	0	0	0	77	
Szkoła policealna	ogólnodostępna	12	18	28	5	12	8	0	6	2	91	
	specjalna	31	10	31	141	65	0	0	108	2	388	
Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy	specjalna	3 007	0	0	0	0	0	7 920	0	0	10 927	
Szkoły artystyczne	ogólnodostępne	25	49	50	6	18	5	0	7	7	167	
Przedszkolny zespół wychowawczy	ogólnodostępny	1	0	0	0	1	0	0	2	8	12	
Punkt przedszkolny	ogólnodostępny	132	1	12	9	9	50	35	109	480	837	
Razem	ogólnodostępne	8 019	190	5 428	801	7 479	14 291	5 315	12 197	11 764	65 539	
	specjalne	15 864	209	869	1 687	839	25 343	22 481	1 140	1 535	69 967	
Razem wg rodzaju niepełnosprawności		23 883	399	6 297	2 488	8 318	48 592	27 796	13 337	13 299	6	

* Stan na 30 września 2013 r.
 Źródło: na podstawie wybranych danych statystycznych z SIO z roku szkolnego 2013/2014, www.men.gov.pl [dostęp 15 października 2014 r.]

specjalnych. Tu jednak wątpliwości budzi fakt⁴⁰ wykazywania wśród wychowanków przedszkoli ogólnodostępnych dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, co pokazuje, że poradnie psychologiczno-pedagogiczne orzekają o potrzebie kształcenia specjalnego dzieci, mimo że z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej⁴¹ wynika, iż przedszkoli specjalnych i oddziałów specjalnych w przedszkolach ogólnodostępnych nie organizuje się dla dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. Także z teorii myśli psychologiczno-pedagogicznej wynika zasada niediagnozowania upośledzenia umysłowego w stopniu lekkim wcześniej niż u dziecka uczęszczającego do szkoły podstawowej. Obecnie w związku z obniżeniem wieku obowiązku szkolnego brak jest stanowiska profesjonalistów z zakresu psychologii, dotyczącego diagnozowania upośledzenia umysłowego w stopniu lekkim u dzieci, które od września 2014 r. zostały uczniami szkoły podstawowej w wieku lat 6.

Etap obowiązku szkolnego spełniało około 69,7% wszystkich uczniów uczestniczących w kształceniu specjalnym. Około 23% uczniów kontynuowało naukę w szkołach ponadgimnazjalnych, z tym że w tym wskaźniku 8% stanowią uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, uczący się w specjalnej szkole przysposabiającej do pracy, a około 0,1% uczniów realizowało nauczanie w szkołach artystycznych.

Problem 2. Z jakim rodzajem niepełnosprawności uczniowie najczęściej kształcą się w szkołach ogólnodostępnych?

Liczbową i procentową analizę uczniów według rodzaju niepełnosprawności (w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów realizujących kształcenie specjalne) przedstawiono w tabeli 2.

Wśród uczniów z niepełnosprawnością kształcących się we wszystkich typach szkół największą grupę stanowią dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym:

- w stopniu lekkim (35,9%),
- w stopniu umiarkowanym lub znacznym (20,5%) oraz
- z niepełnosprawnościami sprzężonymi (17,6%).

⁴⁰ Z tabeli 2 wynika, że w liczbie wykazanych w sprawozdaniach statystycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej uczestniczących w wychowaniu przedszkolnym jest 1402 dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim.

⁴¹ Paragraf 2 ust.1 pkt 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach.

Tabela 2. Liczba i wskaźnik procentowy uczniów uczestniczących w kształceniu specjalnym w roku szkolnym 2013/2014, według niepełnosprawności

Liczba uczniów	Rodzaj niepełnosprawności	Określenie odsetka uczniów z niepełnosprawnością do ogólnej liczby tych uczniów uczestniczących w kształceniu specjalnym* (135 506)
23 883	z niepełnosprawnością sprzężoną	~17,60
399	niewidomi	~0,29
6 297	słabo widzący	~4,60
2 488	niesłyszący	~1,83
8 318	słabo słyszący	~6,14
48 592	upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim	~35,86
27 796	upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym lub znacznym	~20,50
13 337	niepełnosprawność ruchowa	~9,84
13 299	autyzm/zespół Aspergera	~9,81

* Procenty nie sumują się z powodu zaokrąglania wartości.

Źródło: na podstawie danych statystycznych SIO.

Porównanie liczby uczniów spełniających obowiązek szkolny w ogólnodostępnych szkołach podstawowych i gimnazjach oraz w specjalnych szkołach podstawowych i gimnazjach specjalnych, według rodzaju niepełnosprawności przedstawiono w tabeli 3.

Porównanie danych SIO wskazanych w tabeli 1 dotyczących spełniania przez uczniów z niepełnosprawnością obowiązku szkolnego w szkołach podstawowych specjalnych i gimnazjach specjalnych do liczby uczniów z daną niepełnosprawnością (tabela 3) pokazuje, że szkoły podstawowe ogólnodostępne: a) najczęściej wybierano dla uczniów: słabo widzących (~43,4%), słabo słyszących (~41,4%) z autyzmem/zespołem Aspergera (~39,4%), z niepełnosprawnością ruchową (~39%), niewidomych (~19,8%) z niepełnosprawnością sprzężoną (~16%), niesłyszących (~12,5%); b) najrzadziej wybierano dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim (~2,2%) i z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (~8,8%).

Gimnazja ogólnodostępne wybierane były: a) najczęściej dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim (~6,9%), z niepełnosprawnością ruchową (~1,5%), z niepełnosprawnością sprzężoną (~1,5%), słabo słyszących (~1,4%), z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (~1,2%), słabo widzących (~1,16%), z autyzmem/

Tabela 3. Liczba oraz odsetek uczniów danej niepełnosprawności uczestniczących w kształceniu specjalnym

Uczniowie szkół podstawowych					
podstawowej ogólnodostępnej			podstawowej specjalnej		
Rodzaj niepełnosprawności	Liczba uczniów	Odsetek* ogólnej liczby uczniów w tej niepełnosprawności	Rodzaj niepełnosprawności	Liczba uczniów	Odsetek* ogólnej liczby uczniów w tej niepełnosprawności
z autyzmem/zespołem Aspergera	5 245	~39,40	z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym	7 045	~25,30
z niepełnosprawnością ruchową	5 205	~39,00	z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim	7 036	~14,50
z niepełnosprawnością sprzężoną	3 794	~16,00	z niepełnosprawnością sprzężoną	6 584	~27,60
słabo słyszący	3 444	~41,40	z autyzmem/zespołem Aspergera	452	~3,40
słabo widzący	2 739	~43,40	Niesłyszący	390	~15,70
z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym	2 447	~8,80	słabo widzący	219	~3,50
z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim	1 059	~2,20	słabo słyszący	215	~2,60
niesłyszący	310	~12,50	z niepełnosprawnością ruchową	138	~1,03
niewidomi	79	~19,80	Niewidomi	43	~10,80
Gimnazjum					
ogólnodostępne			specjalne		
z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim	9 401	~6,90	z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim	8 606	~6,40
z niepełnosprawnością ruchową	2 068	~1,50	z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym	6 455	~4,80
z niepełnosprawnością sprzężoną	2 013	~1,50	z niepełnosprawnością sprzężoną	3 642	~2,70
słabo słyszący	1 964	~1,40	niesłyszący	366	~0,30
z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym	1 634	~1,20	słabo słyszący	217	~0,70
słabo widzący	1 574	~1,16	słabo widzący	193	~0,14
z autyzmem/zespołem Aspergera	1 390	~1,02	z niepełnosprawnością ruchową	163	~0,12
niesłyszący	133	~0,09	z autyzmem/zespołem Aspergera	76	~0,06
niewidomi	20	~0,02	niewidomi	47	~0,03

* Wskaźniki procentowe nie sumują się z powodu zaokrąglania.

Źródło: na podstawie danych SIO.

zespołem Aspergera (~1,02%); b) najrzadziej dla uczniów niewidomych (~0,02%), niesłyszących (~0,09%).

Nasuwa się pytanie o powód dla którego liczba uczniów słabo widzących (~43,4% tych uczniów do ~2,0% ogólnej liczby uczniów z niepełnosprawnością) i słabo słyszących (~41,4% tych uczniów do ~2,5% ogólnej liczby uczniów z niepełnosprawnością) uczęszczających do szkoły podstawowej ogólnodostępnej, zmniejszyła się w gimnazjum: w przypadku uczniów słabo widzących do ~25,0% liczby tych uczniów (~1,16% ogólnej liczby uczniów z niepełnosprawnością) a w przypadku uczniów słabo słyszących do ~31,12% (~1,4% ogólnej liczby uczniów z niepełnosprawnością). Nie są dostępne badania na ten temat ani teoretyczne, ani wynikające z nadzoru pedagogicznego.

Szkoły podstawowe specjalne wybierano: a) najczęściej dla uczniów: z niepełnosprawnością sprzężoną (~27,6%), z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (~25,3%), niesłyszących (~15,7%), z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim (~14,5%); b) najrzadziej wybierano te szkoły dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową (~1,03%).

Gimnazja specjalne wybierano: a) najczęściej dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim (~6,4%), z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (~4,8%), z niepełnosprawnością sprzężoną (~2,7%); b) najrzadziej wybierano te szkoły dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową (~0,12%) i słabo słyszących (~0,7%).

Problem 3. Na jakim etapie edukacyjnym uczniowie z niepełnosprawnością rezygnują z kształcenia w szkołach ogólnodostępnych na rzecz kształcenia w szkołach specjalnych?

Analiza danych ilościowych przedstawionych w tabeli 1 pokazuje, że obowiązek szkolny:

- w szkołach podstawowych ogólnodostępnych, w tym integracyjnych spełniało 24 286 (około 18%) uczniów, a w szkołach podstawowych specjalnych – 22 158 (około 16%) dzieci,
- w gimnazjach ogólnodostępnych uczyło się 20 197 (około 15%), a w gimnazjach specjalnych – 19 765 (14,5%) uczniów z niepełnosprawnością.

Na ogólną liczbę uczniów (135 506) z niepełnosprawnością kształcenie w szkołach ponadgimnazjalnych ogólnodostępnych kontynuowało 7222 (5,3%) uczniów (dane według tabeli 1), w tej liczbie: 2490 (34,4%) uczniów kształciło się w zasadniczych szkołach zawodowych, 3204 (44,3%) uczniów kontynuowało naukę z liceum ogólnokształcącym, 1519 (21%) uczniów

w technikum i liceum profilowanym, 9 (0,1%) uczniów – w technikum uzupełniającym. W szkołach ponadgimnazjalnych specjalnych kontynuowało kształcenie 13 027 (10%) uczniów, w tej liczbie: 11 596 (89%) – pobrało naukę w zasadniczych szkołach zawodowych specjalnych, 756 (5,8%) uczniów kontynuowało naukę w liceum ogólnokształcącym, 592 (4,5%) w technikum i liceum profilowanym specjalnym, 6 (0,4%) w specjalnym liceum ogólnokształcącym uzupełniającym, 77 (0,6%) uczniów w specjalnym technikum uzupełniającym.

W szkołach policealnych ogólnodostępnych kształciło się 91 (0,07%) osób, a w szkołach policealnych specjalnych uczyło się 388 (0,3%) osób.

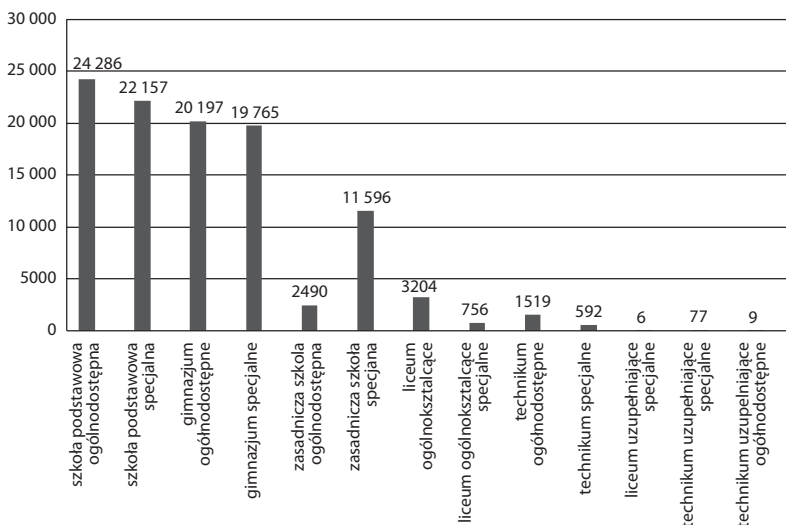
Z bardziej szczegółowej analizy danych zawartych w tabeli 1 wynika również, że uczniami ogólnokształcących: liceum, technikum i szkół policealnej oraz liceum ogólnokształcącego specjalnego było 463 osoby (0,34%) z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim⁴². Wśród uczniów zasadniczej szkoły zawodowej ogólnodostępnej i zasadniczej szkoły zawodowej specjalnej wykazani są uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym (odpowiednio: ogólnodostępna – 35, specjalna – 255 uczniów). Przepisy określające organizację głównego nurtu kształcenia⁴³ oraz kształcenie specjalne (np. ramowe plany nauczania, podstawa programowa kształcenia ogólnego) jednoznacznie regulują, że: a) ramowe plany nauczania dla liceów, techników i szkół policealnych dotyczą uczniów z normą intelektualną; b) proces kształcenia dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym został określony odrębnie. Nasuwają się zatem pytania o powód przyjmowania do tych szkół uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, dla których określona została inna ścieżka edukacji, oraz (nie)przestrzegania przez dyrektorów tych szkół obowiązujących norm prawnych, jak również wątpliwości dotyczące:

- znajomości potrzeb edukacyjnych uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim,
- znajomości przepisów dotyczących organizowania kształcenia specjalnego,
- sprawowania nadzoru pedagogicznego nad jakością edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym.

⁴² Liceum ogólnokształcące ogólnodostępne (174), technikum ogólnodostępne (281), szkoła policealna ogólnodostępna (8), liceum ogólnokształcące specjalne (11).

⁴³ We wszystkich obowiązujących obecnie oświatowych normach prawnych zostały określone zasady funkcjonowania i organizowania systemu edukacji obejmujące całą populację dzieci i młodzieży, np. art. 2 u.s.o.

Wykres 1. Uczniowie z niepełnosprawnością w szkołach ogólnodostępnych i specjalnych

Źródło: na podstawie statystyki SIO.

Graficzny obraz kształcenia specjalnego we wszystkich szkołach przedstawiono na wykresie 1.

Wyraźnie widać zmniejszanie się liczby uczniów z niepełnosprawnością, z 86 405 (63,8%) spełniających obowiązki szkolny w szkołach podstawowych i gimnazjach, do 20 249 (14,9%), na etapie kształcenia ponadgimnazjalnego tak w szkołach specjalnych, jak ogólnodostępnych. Najwyższa liczba uczniów kształci się w szkole zasadniczej zawodowej specjalnej i ogólnodostępnej – łącznie 14 086 (10,4%) młodzieży, w tym: 2 490 (1,83%) w ogólnodostępnych zasadniczych szkołach zawodowych i 11 596 (8,6%) ogólnej liczby uczniów z niepełnosprawnością.

Pytanie o powód tworzenia się takiej sytuacji pozostaje retoryczne.

Trzeba odnotować, że 167 uczniów z niepełnosprawnościami (około 0,1%) pobierało również naukę w szkołach artystycznych. W tej liczbie było: 25 (0,018%) osób z niepełnosprawnością sprzężoną; 49 (0,03%) osób niewidomych; 50 (0,03%) osób słabo widzących; 6 (0,004%) osób niesłyszących; 18 (0,013%) osób słabo słyszących; 5 (0,003%) osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim; 7 (0,005%) osób z niepełnosprawnością sprzężoną i 7 (0,005%) osób z autyzmem/zespołem Aspergera.

Warto też zauważyć, że odrębną ścieżkę kształcenia – specjalna szkoła przysposabiająca do pracy – kontynuowało 10 927 (100%), z tym że w tej liczbie: 7920 (72,5%) miało orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu upośledzenia umysłowego w stopniu umiarkowanym lub znacznym, 3007 (27,5%) uczniów – z powodu niepełnosprawności sprzężonej.

Problem 4. Możliwość wyciągnięcia wniosków jakościowych

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴, cytowane już: ustawa o systemie oświaty oraz rozporządzenia ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, jak również ustawy regulujące funkcjonowanie pomocy społecznej⁴⁵ i ochrony zdrowia⁴⁶ łączą współczesną rzeczywistość społeczną z możliwością wyrównywania szans osób z niepełnosprawnością. Z ustawy o systemie informacji oświatowej⁴⁷ wynika, że SIO służy m.in. do wspomaganie zarządzania oświatą przez powszechny dostęp do informacji z zakresu oświaty, nadzorowania i koordynowania wykonywania nadzoru pedagogicznego na terenie kraju oraz podnoszenia jakości edukacji. Natomiast z porównania ram prawnych i danych statystycznych uzyskanych z systemu informacji oświatowej wynika, że:

- nie wszystkie normy prawne są realizowane przez kadre kierującą szkołami zgodnie z ich treścią; świadczą o tym liczby uczniów z niepełnosprawnością intelektualną⁴⁸ wykazane przez szkoły, które są przeznaczone wyłącznie dla uczniów w normie intelektualnej (przepisy rozporządzenia określającego ramowe plany nauczania),
- przepisy ustawy o systemie oświaty dają rodzicom dzieci z niepełnosprawnościami możliwość wyboru formy kształcenia; dane liczbowe dotyczące uczniów z niepełnosprawnościami uczęszczających

⁴⁴ Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.), która w art. 70 stanowi, że: a) każdy ma prawo do nauki, b) nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa, c) władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia, tworząc i wspierając w tym celu system indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów.

⁴⁵ Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2008 r. nr 115, poz. 728, ze zm.

⁴⁶ Ustawa z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. z 2013 r. poz. 182, ze zm.

⁴⁷ *Ibidem*, odnośnik 1, s. 1.

⁴⁸ Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w szkołach ponadgimnazjalnych kończących się maturą (463 osoby) lub uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach zawodowych (290 osób).

do szkoły ogólnodostępnej i/lub szkoły specjalnej potwierdzają, że rodzice korzystają z tej możliwości,

- ustawa o systemie oświaty wymienia w art. 1 pkt 5 uczniów niepełnosprawnych i niedostosowanych społecznie, natomiast z rozporządzenia o pomocy psychologiczno-pedagogicznej można wyodrębnić inny podział uczniów na: a) sprawnych, b) ze specjalnymi, w tym specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, c) niedostosowanych, d) zagrożonych niedostosowaniem społecznym oraz e) dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami; prawdopodobną konsekwencją tego podziału jest uznanie przez kadrę pedagogiczną szkół ogólnodostępnych, że dla ucznia z niepełnosprawnością można stosować zdefiniowane rodzaje pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a nie adekwatnie do potrzeb dobierać zajęcia rewalidacyjne.

Większość osób zainteresowanych problematyką kształcenia specjalnego przyznaje, że obecne ramy prawne pozwalają na tworzenie przestrzeni do spełniania obowiązku przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki przez dzieci i młodzież z niepełnosprawnością we wszystkich typach (przedszkole, szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna) i rodzajach (ogólnodostępne, integracyjne, specjalne) wybranych przez rodziców, jak również do kontynuowania kształcenia na poziomie wyższym. Wydawać by się mogło, że nie ma także przeszkód – z wyjątkiem określenia odrębnej ścieżki kształcenia dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi, w których jedną z niepełnosprawności jest właśnie ten stopień upośledzenia umysłowego – do zapewnienia odpowiedniego nauczania, gdyż nauczyciele każdego przedszkola/szkoły, do której uczęszczają uczniowie z niepełnosprawnością, są obowiązani do stosowania specjalnej organizacji nauki, metod i form pracy (art. 71b ust. 1 u.s.o.) oraz dostosowywania treści programu nauczania do możliwości psychofizycznych i potrzeb edukacyjnych tych uczniów (art. 1 pkt 4 u.s.o.). Analiza dostępnych danych statystycznych nie pozwala jednak na ocenę jakości kształcenia uczniów z niepełnosprawnością w szkołach ogólnodostępnych. Istnieje natomiast możliwość pogłębionej analizy danych statystycznych gromadzonych w systemie informacji oświatowej przez pracowników MEN i wykorzystania ich wyników w planach nadzoru pedagogicznego Ministra Edukacji Narodowej⁴⁹ na kolejny rok szkolny.

⁴⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego. Na stronie domowej www.men.gov.pl opublikowano *Podsta-*

Podsumowanie

Powszechnie uznanymi prawami, których nie powinno się odmawiać nikomu z żadnego powodu, szczególnie ze względu na wiek lub rodzaj niepełnosprawności, jest szacunek dla wrodzonej godności, autonomia osoby i prawo do podejmowania przez nią niezależnych wyborów. Szybkość zmian zachodzących w świadomości społecznej dotyczącej podejścia do osób z niepełnosprawnością jest jednocześnie i duża, i mała. Duża – ponieważ obecne podejście do kształcenia osób z niepełnosprawnością jest efektem poglądów intensywnie popularyzowanych od blisko dwudziestu lat, mała – ponieważ ich efekt zbiorczy jest słabiej zauważalny z powodu odroczenia go w czasie.

Bazą do tworzenia strategii wyrównujących szanse edukacyjne uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności jest także ratyfikowana przez Polskę w 2012 r. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych⁵⁰. W preambule Konwencji zawarto m.in. zasadę zmierzającą do wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami polegającą na uznaniu przez państwa strony, że: *niepełnosprawność (...) wynika z interakcji między osobami z dysfunkcjami, a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i środowiskowymi utrudniającymi tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa na zasadzie równości z innymi osobami*⁵¹. Systematyczne podnoszenie efektywności działań integracyjnych jest możliwe, pod warunkiem kontynuowania działań antydyskryminacyjnych przebiegających w aspektach: a) wykazywania wpływu czynników społecznych, politycznych i środowiskowych na poziom świadomości i aspiracje osób indywidualnych oraz całych społeczności w zakresie prawa do edukacji wszystkich obywateli; b) podnoszenia poziomu wiedzy na temat zasad funkcjonowania systemów: oświaty, opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, oraz umiejętności korzystania z istniejących norm prawnych;

---

wowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2014/2015, stanowiące podstawę do planowania działań przez organy nadzoru pedagogicznego, a także placówki doskonalenia nauczycieli, którymi są: a) wspieranie dziecka młodszego na pierwszym i kolejnych etapach edukacyjnych w związku z obniżeniem wieku realizacji obowiązku szkolnego; b) podniesienie jakości kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych w zakresie umiejętności określonych w podstawie programowej, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności w zakresie matematyki; c) profilaktyka agresji i przemocy w szkole, d) edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych.

⁵⁰ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r., Dz.U. z 2012 r. poz. 1169.

⁵¹ Punkt „e” preambuły Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

c) nabywania umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i kształtowanie umiejętności społecznych, które w przyszłości zmanifestują się w relacjach międzyludzkich w formie realnego uznania równych praw wszystkich grup społecznych.

Takie podejście wymaga spojrzenia przez pryzmat potrzeb konkretnego obywatela i mieszkańca oraz zapewnienia na poziomie ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym skutecznego i skoordynowanego świadczenia usług edukacyjnych, zdrowotnych i pomocy społecznej. Podstawowymi elementami tworzenia takich warunków dla osób z niepełnosprawnościami są:

- dokonywanie diagnozy potrzeb społecznych na podstawie głębokiej analizy danych socjoekonomicznych oraz preferencji i opinii mieszkańców,
- ustalenie priorytetów i transparentnej procedury identyfikacji i antycypowania potrzeb edukacyjnych, socjalnych i zdrowotnych wspólnoty terytorialnej,
- dialog społeczny, poprawa dostępu mieszkańców do ochrony zdrowia, pomocy społecznej, dostosowanej edukacji, informacji i poradnictwa,
- ocena przez multidyscyplinarne zespoły specjalistów potrzeb osoby z niepełnosprawnością i jej rodziny oraz podejmowanie decyzji na temat optymalnych działań pomocowych w formie planu ustalonego wspólnie z zainteresowanymi,
- nieograniczanie się podczas planowania działań do kwestii dyscypliny budżetowej i dokonywania oceny potrzeb jedynie w odniesieniu do oferty jednego obszaru działań (np. tylko edukacja czy tylko pomoc społeczna),
- konsekwentna realizacja i ewaluacja zaplanowanych działań we współpracy z podmiotami ochrony zdrowia, pomocy społecznej i oświaty.

Uważne zarządzanie opisaną powyżej strategią pozwoli na zwiększanie efektów pomocy udzielonej uczniom/osobom z niepełnosprawnościami, a uzyskanie przez te osoby odpowiedniego poziomu wykształcenia da im w konsekwencji gwarancję autonomicznego funkcjonowania i dobrą adaptację do zmieniającej się rzeczywistości. Natomiast realne tworzenie możliwości kształcenia się dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością w miejscu zamieszkania i wspierania ich rozwoju w środowisku nauczania nadal jest wyzwaniem. Ma to związek z procesem wychowania i wpajaniem sprawnym dzieciom, młodzieży i dorosłym wiedzy na temat pełnego prawa osób z niepełnosprawnością do uczestniczenia w procesie nauczania realizowa-

nego w głównym nurcie oświaty oraz wrażliwości i gotowości do udzielania pomocy. Ważnym zadaniem jest także wspieranie uczniów z niepełnosprawnością, aby mogli sprostać wymaganiom programowym szkoły i włączyć się w główny nurt życia społecznego.

Jednak na zapewnianie rozwoju osobowego i włączanie osób z niepełnosprawnością do wszystkich obszarów funkcjonowania społecznego największy wpływ mają ich rodziny, przedstawiciele resortów polityki społecznej, w tym zdrowia, edukacji i pomocy społecznej. Chodzi zatem o stworzenie narzędzi przeciwdziałających zbyt swobodnemu traktowaniu norm społeczno-prawnych i pozwalających na sankcjonowanie niewykonania, zaniedbania lub zaniechania realizacji zadań edukacyjnych wobec uczniów z niepełnosprawnością.

Dlatego współczesnej edukacji osób z niepełnosprawnością należy nadać odpowiednią rangę i zagwarantować w środowisku zamieszkania i nauki uczniom i osobom dorosłym z niepełnosprawnością pomoc dostosowaną do wieku i potrzeb. Rozumienie wagi tych działań oraz ich prawnych, społecznych, ekonomicznych i politycznych zalet powinno być źródłem inspiracji dla lokalnych władz samorządowych oraz podstawą podejmowania każdej decyzji związanej z planowaniem działań i środków na ich realizację. Każde dziecko zamieszkałe w gminie, powiecie lub województwie powinno otrzymać w swoim środowisku lokalnym właściwą pomoc w rozwoju, a rodzice powinni uzyskać wsparcie psychologiczne oraz socjalne do zapewnienia mu odpowiednich warunków wychowania, edukacji, leczenia i rehabilitacji.

Literatura

- Chałas K., *Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2001.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., *Intensywne wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci wolniej rozwijających się (możliwości i ograniczenia)* [w:] *Profilaktyka i terapia dzieci i młodzieży z zaburzeniami zdrowia psychicznego. Materiały z międzynarodowej konferencji*, Fundacja Promyk Słońca, Wrocław 2005.
- Lipkowski O., *Pedagogika specjalna*, Warszawa 1981.
- Ruch na rzecz lepszej przyszłości osób niepełnosprawnych. Problemy rzecznictwa i reprezentacji osób niepełnosprawnych*, t. 2, D. Podgórnka-Jachnik (red.), WSP, Łódź 2010.
- Serafin T., *Kształcenie specjalne i integracyjne*, seria „Biblioteczka Reformy”, z. 35 MEN, Warszawa 2001.

Serafin T., *Wybrane aspekty dotyczące możliwości prowadzenia działań wspierających rozwój małych dzieci zagrożonych niepełnosprawnością lub niepełnosprawnych oraz ich rodzinom*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.

Sękowska Z., *Pedagogika specjalna. Zarys*, Warszawa 1985.

Szkola dla wszystkich. Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej, J. Bogucka, D. Al-Khamisy (red.), Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2009.

Wiśniewski C., *Podmiotowość wyrazem regulacji stosunków, człowieka z otoczeniem (kontekstualność problemu)* [w:] *Podmiotowość w praktyce edukacyjnej. Konteksty – działania – zagrożenia*, A. Popławska (red.), Białystok 2009.

Akty prawa międzynarodowego

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r., Dz.U. z 2012 r. poz. 1169.

Deklaracja z Salamanki oraz wytyczne dla działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych UNESCO, 1994.

Konwencja z 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka, Dz.U. z 1991 r. nr 120, poz. 526.

Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, rezolucja ONZ 48/96.

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dz.Ur. UE C 326/01 z 2012 r.

Zalecenie nr Rec (2006)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich „Plan działań Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006–2015”.

Akty prawa polskiego

Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.

Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572, ze zm.

Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 2011 r. nr 127, poz. 721, ze zm.

Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2008 r. nr 115, poz. 728, ze zm.

Ustawa z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. z 2013 r. poz. 182, ze zm.

Ustawa z 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej, Dz.U. z 2015 r. poz. 45.

Ustawa z 6 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2014 r. poz. 7.

Ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 357.

Rozporządzenie Ministra Oświaty z 31 października 1962 r. w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych, Dz.U. nr 64, poz. 305.

Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 30 września 1974 r. w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych, Dz.U. nr 39, poz. 233.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 czerwca 1993 r. w sprawie organizacji i zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz innych publicznych poradni specjalistycznych, Dz.U. nr 67, poz. 322.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 16 grudnia 1999 r. w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego, Dz. U. nr 111, poz. 1284, ze zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, Dz.U. nr 83, poz. 562, ze zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Dz.U. nr 173, poz. 1072.

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz.U. z 2013 r. poz. 1207.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz.U. nr 168, poz. 1324, ze zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach, Dz.U. z 2014 r. poz. 392.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych, Dz.U. z 2014 r. poz. 414.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach, Dz.U. nr 109, poz. 631.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania, Dz.U. poz. 204, ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. poz. 977, ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz.U. poz. 199.
- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. poz. 532.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2014, Dz.U. poz. 1687.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 sierpnia 2014 r. w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży, Dz.U. poz. 1157.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 29 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji, Dz.U. poz. 1170.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 15 grudnia 2014 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2015, Dz.U. poz. 1977.

Źródła internetowe

- www.niepelnosprawni.gov.pl.
www.cie.men.gov.pl.
www.men.gov.pl.